

Mr. sc. Valerija Večei-Funda
OŠ Ante Starčevića, Lepoglava
Jelena Portner Pavičević

I. osnovna škola, Varaždin ISBN 978-86-7372-131-6, 16 (2011), p.640-647
UDK: 371.95
Originalan naučni rad

KREATIVNI NAČIN RJEŠAVANJA VRŠNJAČKOG NASILJA KAO ESKALIRAJUĆE POJAVE PROCESA GLOBALIZACIJE

Sažetak: Smatra se da globalizacija ima tri forme: ekonomsku, kulturnu i političku. Dok se ekonomski život sve više razvija na globalnom nivou, osobni identitet još uvijek ostaje nacionalni. Svijet koji je djelimično ujedinjen tehnologijom i ekonomijom nema kolektivnu svijest.

Kao pozitivne strane globalizacije Joseph Stiglitz ističe razvoj globalnog civilnog društva. Najveći problem je nemogućnost država da same kontroliraju proces globalizacije. Rezultat toga je „veće siromaštvo, više nesigurnosti, osjećaj nesudjelovanja i često povećano nasilje.“

Sociolog Žižek smatra da kapitalizam na globalnoj sceni nije riješio društvene tenzije već je nasilje uveo u društvenu sferu. Nasilje je sveprisutno i može se prepoznati kao subjektivno, objektivno i sistemsko. No, „skriveno nasilje“ može predstavljati veću opasnost, osobito ako postane dio svakodnevice pojedinca. Nasilje tako postaje (nus)pojava procesa globalizacije otvarajući pitanja mogućnosti alternativnih načina rješavanja problema.

Jedan od kreativnih načina je primjena forum kazališta. Forum kazalište predstavlja formu kazališta potlačenih. To je interaktivni scenski izričaj zasnovan na aktivnoj participaciji sudionika - izvođača i publike - koji tijekom javne izvedbe postaju svojevrsni suigrači. Forum kazalište nastoji razbiti imaginarnu društvenu ili osobnu barijeru čime «potlačenom» konzumentu (ne)kulture pruža mogućnost preobrazbe u aktivnog sudionika umjetničkog čina koji istodobno uči postati subjekt ravnopravnog dijaloga. Moguće ga je shvatiti kao školu aktivnog građanstva i vježbalište kvalitetne komunikacije.

Poruka je praktični rad na svladavanju vlastitoga straha, odnosno, dovođenje u pitanje standardnih obrazaca ponašanja, uz naglašavanje činjenice da postoji kreativna i nenasilna alternativa.

S obzirom na široku primjenjivost forum kazališta, skupina darovitih učenika sudjelovala je u radionici gdje je radila na temu vršnjačkog nasilja.

Ključne riječi: globalizacija, nasilje, forum kazalište.

1. Uvod

*„ Ne činiti ništa, ponekad je najnasilnije što možemo učiniti. “
Slavoj Žižek*

Proces globalizacije, kao svoju pozitivnu vrijednost, ima razvoj upravo tog globalnog civilnog društva. No, kao najveći problem koji nastaje jest nemogućnost država da same i u potpunosti kontroliraju proces globalizacije. Rezultat toga je sve „veće siromaštvo, više nesigurnosti, osjećaj nesudjelovanja i često povećano nasilje.“ (Stiglitz, 2004.) Upravo to nasilje, bilo ono otvoreno i jasno vidljivo ili pak suptilnije i prikriveno, postaje dio svakodnevice pojedinca. I to ne samo odraslih osoba već se nasilje dotiče i najranjivije skupine društva-djece. Nasilje u obitelji, u školi, na ulici, nasilje u medijima dovodi u pitanje dosegnute civilizacijske vrijednosti i moralne norme.

„Postoji značajna povezanost između počinjenog i doživljenog nasilja. Djeca koja češće doživljavaju nasilje, češće su i sama nasilna prema drugoj djeci.“ (Buljan Flander, 2004).

Istraživanje provedeno u Hrvatskoj 2003. godine pokazalo je da 65% djece ne sudjeluje u nasilju, 8% su porovokativne žrtve, 8% su nasilnici, a 19% su pasivne žrtve. Postotak djece koja su žrtve nasilja sličan je i u drugim zemljama: Australija, 17%, Engleska 19%, Japan 15%, Norveška 14%, Španjolska 17%, SAD 16% (Buljan Flander, 2004).

Nasilje kao neminovna nuspojava procesa globalizacije, otvara i nameće pitanja mogućnosti svih mogućih načina rješavanja problema, uključujući i alternativne. Jedan od alternativnih i kreativnih načina je primjena forum kazališta koje nastoji razbiti imaginarne društvene ili osobne barijere.

2. Utjecaj globalizacije na porast nasilja u društvu

Globalizacija kao svjetski fenomen i proces ima tri forme: ekonomsku, kulturnu i političku. Forme globalizacije se isprepliću i granice među njima nisu uvijek jasno vidljive. Dok se ekonomski život sve više razvija na globalnom nivou, ljudski, osobni identitet još uvijek ostaje nacionalni. Svijet koji je djelimično ujedinjen tehnologijom i ekonomijom nema kolektivnu svijest. Svijest je još uvijek vezana više uz nacionalni identitet i nacionalnu kulturu.

Kao pozitivne strane globalizacije Joseph Stiglitz uočava i ističe razvoj globalnog civilnog društva. Razvoj kao takav donosi i

niz problema. Najveći problem koji jest nemogućnost država u većem dijelu svijeta da same kontroliraju proces globalizacije. Većini država, pa tako i njihovim pojedincima, uvjeti i procesi globalizacije diktirani su izvana. Rezultat toga je „veće siromaštvo, više nesigurnosti, osjećaj nesudjelovanja, oslabljena demokracija, oslabljeni mehanizmi socijalne države i često povećano nasilje.“ (Stiglitz, 2004).

Svoje prigovore nastoji usmjeriti ne na globalizaciju, za koju smatra da ima ogroman potencijal za promoviranje ekonomskog razvoja, već na način kojim se globalizacija usmjerava i vodi a to najčešće nije u korist interesa zemalja u razvoju i posebice siromašnih u tim zemljama. Ono što Stiglitz uočava je nedostatak političkih struktura na globalnom nivou koje bi upravljale na demokratski način, a čije je uspostavljanje nužno za upravljanje kolektivnim akcijama u cilju razvoja.

Sociolog Žižek smatra da kapitalizam na globalnoj sceni nije riješio društvene tenzije već je nasilje uveo u društvenu sferu kao nijedan poredak prije njega. Nasilje je sveprisutno i može se prepoznati kao subjektivno, objektivno i sistemsko. Subjektivno nasilje je kriminal i teror, objektivnim nasiljem se smatra rasizam, govor mržnje i svi oblici diskriminacije, a sistemsko nasilje je ono koje je izazvano katastrofalnim utjecajem gospodarskog i/ili političkog sustava. (Žižek, 2008).

Ono što se naziva „skriveno nasilje“ može predstavljati veću opasnost, osobito ako se ne prepoznaje i ako postane dio svakodnevice pojedinca i njegovog uobičajenog stanja. Nasilje tako postaje (nus)pojava procesa globalizacije. I otvara pitanja mogućnosti kreativnih i nenasilnih načina rješavanja problema/sukoba/nasilja.

3. Načini rješavanja vršnjačkog nasilja

Učenička grupa podrške

Projekt „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“ Ured UNICEF-a za Hrvatsku započet je krajem 2003. kampanjom u medijima za podizanje svijesti javnosti o problemu nasilja u školama. Projekt je zamišljen kao višegodišnji, a u cilju promjene stavova i razine tolerancije prema nasilju kao i poticanja suradnje i sprječavanja pojava nasilničkog ponašanja među djecom. U pet godina za 50% je smanjeno nasilje u školama koje provode UNICEF-ov program.

Tome pridonosi i aktivno uključenje učenika u učeničku grupu podrške. Cilj rada u grupi je poučiti djecu socijalnim i komunikacijskim vještinama, ohrabriti ih i podučiti promicanju ideje suradnje, nenasilnog rješavanja problema i aktivne pomoći vršnjacima u nevolji. Učenička grupa podrške omogućava djeci jasnije prepoznavanje nasilja i potrebe reagiranja na njega, djeluje na razvoj međusobnog povjerenja, suradnje i podrške. Učenici članovi grupe među svojim vršnjacima promiču ideju poštivanja različitosti, netoleriranja nasilnog ponašanja, a za svoje ideje zalažu se razgovorom i nenasiljem.

Sandučić povjerenja

Istraživanje provedeno na početku uključivanja OŠ Ante Starčevića Lepoglava u projekt „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“, pokazalo je da dva do tri puta mjesečno i češće vršnjačko nasilje doživljava 13% djece, a 30% djece žrtvom je nasilničkog ponašanja tijekom školovanja bilo jednom ili dvaputa. Od nasilničkog ponašanja najzastupljeniji su nazivanje pogrdnim imenima, ismijavanje i zadirkivanje na bolan način (21%), slijedi namjerno isključivanje iz kruga prijatelja (11%), a neku vrst fizičkog nasilja doživjelo je 6% učenika.

Kako bi se učenicima pomoglo u rješavanju problema, sukoba i zaštitilo ih od nasilja osmišljen je Sandučić povjerenja. Učenici, roditelji i učitelji mogu, anonimno ili uz potpis, postavljati pitanja, dati prijedloge za rješavanje problema ili prijaviti slučajeve sukoba i nasilja. Na pitanja ili ukazane probleme odgovaraju pedagog i psiholog škole.

Pedagoške radionice

Radionica je naziv za specifičan oblik grupne interakcije. Glavno obilježje radionice je kružna komunikacija: sudionici dijele svoja iskustva smješteni u krug tako da svatko vidi svakoga. Uloga voditelja je poticanje i olakšavanje razmjene iskustva djece. Radionica omogućuje iskustveno učenje o sebi, drugima i svijetu. One stavljaju naglasak na proces, a ne na ishod ili rezultat procesa. Tijekom procesa podjednako se apelira na osjetilne, emocionalne i moralne, a ne samo na intelektualne funkcije djeteta. Ono u čemu je pravi edukacijski doprinos takvog načina rada je cjelovit osobni rast i razvoj (Bognar, Uzelac, Bagić, 1994).

Radionice se provode s ciljem učenja socio – emocionalnih vještina i predstavljaju prevenciju nasilnog ponašanja.

Radionice forum kazališta

Razmišljajući što se novoga može ponuditi darovitim učenicima koji imaju i iskazuju veliku želju za znanjem, za novim, za drugačijim, nastala je ideja o radionicama forum kazališta. Ono postoji već dvadeset godina i podrazumijeva vrlo različite oblike u kojima ga nalazimo. Koristi se u radu sa etničkim manjinama, invalidima, beskućnicima, tvornicama, školama – svuda gdje postoji zajednica i postoji tlačenje (Boal, 2009).

Cilj radionica je upravo ono što je i cilj forum kazališta – potaknuti raspravu kroz djelovanje, a ne samo riječima, kako bi se pokazale alternativne mogućnosti, a učenici-daroviti osposobili da postanu „protagonisti svojih života“ (Boal, 2009.).

4. Forum kazalište

Kazališna igra s pravilima, u kojoj se prikazuje neriješen problem za koji se poziva publika, gledatelji-izvođači, da predlože i odigraju rješenje, je forum kazalište. Problem na kojem rade je posljedica tlačenja i u načelu uključuje vidljive tlačitelje i protagonista koji je potlačen.

Nakon jednog prikazivanja prizora koji se naziva model-priča (a može biti i veća predstava), prizor, lagano ubrzan, prikazuje se ponovo u potpuno jednakom obliku, sve dok netko iz publike ne zaustavi radnju, zauzme mjesto protagonista i pokuša poraziti tlačitelja.

Predstava je oblik nadmetanja između gledatelja-izvođača, koji žele promijeniti ishod priče (tj. prekinuti krug tlačenja) i glumaca koji na sve moguće načine pokušavaju priču privesti prvotno zamišljenom kraju (u kojem su potlačeni poraženi, a tlačitelji pobjednici).

Igru vodi osoba zvana džoker čija je uloga osigurati neprekinuto odvijanje igre i naučiti publiku njezinim pravilima; međutim, poput svih sudionika forum kazališta, džoker može biti zamijenjen ako gledatelji-izvođači misle da ne obavlja dobro svoj posao, kao što bi se, teoretski, bilo koje pravilo igre moglo mijenjati ako publika to želi. Puno se različitih rješenja odigra tijekom jednog foruma, a rezultat je stjecanje znanja, taktika i iskustva, a istovremeno je to „kazališni pokus za životnu stvarnost“.

Gledatelj-izvođač je složenica koja opisuje dio publike koja na različite načine sudjeluje u scenskom događanju. On je aktivan promatrač, suprotstavljen uobičajenoj pasivnosti koja se pripisuje

publici. Kontakt s publikom u forum kazalištu ostvaruje se na ustaljeni način, fizičkim zagrijavanjem i opuštanjem gledatelja-izvođača pomoću vježbi i igara, zatim je slijedio rad na kazalištu slika (Osnovna ideja je da „slika vrijedi tisuću riječi“; da naše pretjerano oslanjanje na riječi može više zbuniti ili zasjeniti temeljne probleme nego ih razjasniti; da slike mogu biti bliže našim stvarnim osjećajima, čak onim podsvjesnim, jer proces „razmišljanja rukama“ može premostiti cenzuru mozga što ga stvorilo društvo ili osobno iskustvo) i na kraju forum kazalište. Teme koje se prorađuju predlaže grupa ili gledatelji-izvođači. Važno je dopustiti da oni na koje se rad odnosi i iznesu što ih muči (Boal, 2009).

Nužno se nameće pitanje – zašto je forum kazalište, kao alternativni način rješavanja problema, prikladan u školi – u njemu stvarnost nije prikazana samo onakva kakva jeste, nego, što je još važnija, i onakva kakva bi mogla biti? Taj vitalni dio prepušta se kreativnosti publike – gledatelji se penju na pozornicu kao protagonisti i pokušavaju naći moguća rješenja problema. Također, kazalište je oblik znanja; ono bi trebalo, a i može, biti način preobražaja društva. Kazalište nam može pomoći da izgradimo svoju budućnost umjesto da čekamo na nju. Cilj nije zatvoriti krug, proizvesti katarzu ili privesti kraju proces u razvoju. Naime, cilj je potaknuti samostalno djelovanje, pokrenuti proces, potaknuti preobraziteljsku kreativnost (Boal, 2009).

Tu leži odgovor zašto forum kazalište u radu s darovitima u školi.

5. Kreativni način rješavanja vršnjačkog nasilja u radu s darovitima

Uloga darovitih u procesu globalizacije u okvirima odgojno-obrazovnog rada ne smije ostati pasivna jer oni predstavljaju intelektualne i kreativne pokretače čije djelovanje redefiniira dosadašnje ustaljene načine reagiranja i ponašanja.

Kako je u motivacijskom tekstu za ovu temu prema prof. dr. Mirjana Đurišić-Bojanović istaknuto - rješavanje kompleksnih problema socijalne i biološke sredine zahtjeva inovativnost, kreativnost, fleksibilnost, solidarnost. Daroviti pojedinci, u ovom slučaju učenici osnovne škole, a budući daroviti odrasli, odgojno i obrazovno mogu ponuditi tražena rješenja na sve učestaliji oblik ponašanja među mladima. Principi rada i cilj forum kazališta bio je

vrlo pogodan za poticanje i produkciju iznimnih ideja i rješenja koja su ponudili daroviti učenici.

Povrh toga, Šunić (2007) o forum kazalištu govori kao o plemenitoj igri koja se odvija u svojevrsnoj autonomnoj zoni, privremeno oslobođenom prostoru u kojem zajedničkim snagama izvođači i publika, biva ukinuta jednosmjerna i često nasilna komunikacija koju nam u svakodnevnom životu nameće dominantne strukture moći. Tako je dobitak ovim načinom rada višestruk, za pojedince i društvo.

Tijek rada u radionicama forum kazališta bio je produktivan i zahtjevan. Voditelj (džoker) je vježbama iz pet kategorija igara i vježbi forum kazališta pripremao polaznike za izvedbu predstave. Cilj igara i vježbi bio je: premostiti jaz između dodirivanja i osjećaja, između slušanja i čujenja; razvijanje više osjetila odjednom; viđenje onog što gledamo te produbljivanje pamćenja (Boal, 2009). U isto vrijeme, tijekom nekoliko dana, polaznici (daroviti učenici) su oblikovali zajedničke scene koje se tiču teme na koju su radili – vršnjačko nasilje u školi.

Završni dio predstavljala je javna izvedba predstave forum-kazališta, na kojoj je publika koju su činili ostali učenici škole, roditelji i učitelji, imala priliku, nakon neprekinute izvedbe pripremljenih scena, prilikom njihovog ponovnog izvođenja svojim intervencijama (pitanja likovima, zamjenom izvođača ili uvođenjem novog lika) utjecati na zbivanje na sceni. Time se olakšavao položaj protagonista i došlo do prihvatljivog rješenja prikazane situacije.

Sudjelovanje publike u završnoj predstavi i preoblikovanje nekih scena simbolički predstavlja društvo u malom u kojem skupina pojedinaca visokih sposobnosti može izazvati reakciju većine, potaknuti na razmišljanje, promijeniti uvriježene načine rješavanja problema, preoblikovati javne stavove te izvršiti direktan utjecaj na pojedince i okolinu.

Kada se vratimo na razinu doprinosa ovakvog oblika rada sa darovitim učenicima, evaluacija radionica daje najbolju povratnu informaciju. Učenici su naveli kako osjećaju važnost teme vršnjačkog nasilja u školama, osobni dobitak novim iskustvom i osjećaj slobode izražavanja. Preferiraju nastavak rada putem forum kazališta i na druge aktualne teme današnjeg društva.

6. Literatura

- Boal, A. (2009). *Igre za glumce i ne-glumce*. Zagreb, Hrvatski centar za dramski odgoj – Pili-poslovi d.o.o.
- Bognar, L., Uzelac, M., Bagić, A. (1994). *Budimo prijatelji*, Zagreb, Slon.
- Buljan Flander, G. (2004). *Nasilje među djecom*, Zagreb, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
- Bančić, A., Gajić, Lj., Iveković, O., Krušić, V., Lugomer, V., Marijančić, I., Matković, A., Peruško, C., Šunić, K. (2007). *Na raspravljaj, igranj! Priručnik forum-kazališta*, Zagreb, Hrvatski centar za dramski odgoj – Pili-poslovi d.o.o.
- Chelsom Gossen, D. (1992). *Restitucija : preobrazba školske discipline*, Zagreb, Alineja.
- Krizmanić, M., Kolesarić, V. (2003). *Tolerancija u svakidašnjem životu*, Zagreb, Slap.
- Stiglitz, J. E., (2004). *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*, Zagreb, Algoritam.
- Žižek, S. (2008). *O nasilju : šest pogleda sa strane*, Zagreb, Algoritam.

Conclusion: The challenges of the inevitable process of Globalization, school, as well as educational institutions, should be a place zero tolerance to violence and needs to be the place that provides optimal support and protection of students.

Each educational institution would have to look for specific solutions in contributing to the full realization for children's rights to study free of all forms of violence, oppression and humiliation.

Especially important is working with gifted children, as potential carriers of development and progress of the future society.

Forum Theatre, as an alternative way of solving problems is especially appropriate at school and in working with gifted because in reality it is not shown just what it is, but, more importantly, what it could and should be. Forum Theatre is a form of knowledge; it should, and can be a way to transform society. It can help you build non-violent future, instead of waiting for it.